

Kâsımî'nin Derlediği Şiir Mecmuasında Kendisine Ait Şiirler

Kasımı's Own Poems In The Poem Compiling Compiled By Him

Ahmet İçli¹

Öz

Derleme niteliği taşıyan mecmualar arasında şiir mecmualarının önemli bir yeri vardır. Bir şair veya birçok şairden şiir seçkisi mahiyetindeki bu eserlerin antolojik eser olarak nitelendirilmesi mümkündür. Şiir mecmualarının, şiirin/eserin yazıldığı dönemin bir aynası olmak kadar, derlendiği dönemin de aynası olma özellikleri vardır. Şairlerin yaşadıkları dönemin bir yansıtıcısı oldukları düşünüldüğünde, derleyicilerin önemi de gün yüzüne çıkar. Şiir mecmualarının bir kısmı benzer şiirleri içlerinde barındırmak yönüyle de önem arz eder ki aynı algı ve hayalleri ihtiva eden şiirlerin bir arada bulunması adına kayda değerdir. Bu bağlamda şiir mecmualarının, dönemin yönelimlerini, halkların zevklerini ve dünyaya bakış açılarını, sosyal ve siyasal durumları yansıtması açısından önemli oldukları söylenebilir. Farklı disiplinlere veri sunma özelliklerinin yanı sıra şiir mecmuaları, asıl disiplini olan dil, dil tarihi, edebiyat ve edebiyat tarihine de doğrudan ya da dolaylı olarak katkı sağlar. Şiir mecmualarının öncelikle, sanatçı, muhteva ve biçim yönüyle edebiyatın gelişmişlik düzeyini ortaya koymaları yönlerinden bahsedilebilir. Edebiyat tarihi kaynaklarında adına rastlanmayan kimi sanatçıların mecmualarda yer bulması mümkündür. Kimi şairlerin daha önce varlığı bilinmeyen şiirlerine de aynı şekilde şiir mecmuaları vesilesiyle ulaşılabilir. Şiir mecmuaları, hem şairlerin kendileri hem de şiirleri hakkında yeni bilgi ve belge niteliği taşıyabilir. Bu özellikleriyle şiir mecmuaları, öncelikle edebiyat tarihine doğrudan katkı sağlayan kaynak niteliğinde eserler olarak değerlendirilebilirler. Edebiyat tarihimizde farklı derleme özellikleri gösteren, derleyeni belli olan ve/veya belli olmayan birçok şiir mecmuasından bahsedilebilir. Bunlardan biri, yazım tarihi ve derleyicisi belli olan *Sandûkatu 'l-Ma 'ârif* olarak da adlandırılan *Kâsımî Mecmuası*'dır. Bu mecmuada derleyicinin kendisine ait şiirleri de mevcuttur. Bu şiirler, öncül edebiyat tarihi kaynaklarında adına rastlanmayan Kâsımî'nin (17. Yy.) hayatına dair önemli veriler sunma

¹ Prof. Dr., Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı
ahmet.icli@batman.edu.tr, ORCID Numbers: [0000-0002-7478-7518](https://orcid.org/0000-0002-7478-7518)

Bu makale İntihal.net sistemi tarafından taranmıştır.

Gönderim Tarihi: 5 Kasım 2023

Kabul Tarihi: 11 Aralık 2023

Erişim Tarihi: 30 Aralık 2023

özelliği taşırlar. Bu makalede, mecmua hakkında kısa bilgiler verildikten sonra, Kâsımî'ye ait bilgilere ve Kâsımî'nin Türkçe Şiirlerinin Arap harflerinden Latin harflerine aktarımına yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Şiir, Şiir Mecmuası, Kâsımî, Kâsımî Mecmuası, Kâsımî'nin Şiirleri.

Abstract

Poetry compilings have an important place among compilation magazines. It is possible to qualify these works, which are a selection of poems from a poet or many poets, as anthological works. Poetry compilings have the feature of not only being a mirror of the period in which the poem/work was written, but also of the period in which it was compiled. Considering that poets are a reflection of the period in which they live, the importance of compilers also comes to light. Some of the poetry compilings are also important in terms of carrying similar poems, which is noteworthy for the coexistence of poems containing the same perceptions and dreams. In this context, it can be said that poetry compilings are important in terms of reflecting the trends of the period, the tastes of the people and their perspectives on the world, and social and political situations. In addition to their ability to provide data to different disciplines, poetry compilings also directly or indirectly contribute to their main discipline, literature and literary history. First of all, poetry compilings can be mentioned as revealing the level of development of literature in terms of artists, content and form. It is possible that some artists whose names are not found in literary history sources can be found in compilings. The previously unknown poems of some poets can also be accessed through poetry compilings. Poetry compilings can provide new information and documents about both the poets themselves and their poems. With these features, poetry compilings can be considered primarily as source works that directly contribute to the history of literature. In the history of Turkish Literature, many poetry compilings with different compilation characteristics and whose compilers are known and/or unknown can be mentioned. One of these is Kasimi Mecmuası (Poetry Compiling of Kasimi), also called “Sandukatu'l-Maarif”, whose writing date and compiler are known. The compiler's own poems are also available in this compiling. These poems have the feature of providing important data about the life of Kasimi, whose name is not found in previous literary history sources. In this article, after giving brief information about this poetry compiling, information about Kasimi and the transcription of Kasimi's Turkish poems from Arabic letters to Latin letters are included.

Keywords: Poetry, Poetry compiling, Kasimi, Kasimi Mecmuası (Poetry Compiling of Kasimi) Kasimi's Poems.

Extended Abstract

This text is an extended summary of a study that emphasises the importance of poetry collections in the history of literature and focuses particularly on the Kâsımî collection.

It is stated that poetry collections can be compiled for different purposes and that new poets can be inspired by old poets to write similar or higher level poems. It is stated that there are many poets writing in the tradition of Divan poetry and that some poems have been lost over time or not included in different copies.

The text emphasises that mecmuas are an important source and host new works of poets. Then, it refers to the methods and techniques developed for the classification and evaluation of mecmuas.

After providing information on the method and aims of the study, the introduction of the Kâsımî Mecmuası begins. The content, the life of its compiler Kâsımî, and the findings related to the Mecmuası are evaluated. It is also stated that the mecmuası is a manuscript in the Central Library of Erzurum Atatürk University.

Finally, the findings and evaluations of the study are presented. It is stated that the mecmua consists of two sections of ghazals and musammas, that it belongs to Kâsımî and that it contains various texts in the context of general culture. The text states that it takes a step towards providing more details and analyses of the contents of the majmua

This extended summary summarises the main themes and emphases of the text, providing the reader with a general understanding of the text.

1. Giriş

Şiir mecmuaları, edebiyat tarihine kaynaklık eden eserlerin başında gelir. Bir derleyici tarafından çeşitli neden ve amaçlarla bir araya getirilmiş şiir toplusu ve seçkisi olarak farklı açılardan öneme sahiptir. Öncelikle her bir şiir mecmuası, kendi derleyeninin algı, düşünce ve edebî zevkine göre şekillendiğinden ünik bir yapıdadır. Her mecmua kendine has özelliktedir. Ayrıca çok az örnek dışında el yazması nüsha olarak da bir adet olarak varlıklarını korumalarıyla, genellikle bu ünik özelliklerini devam ettirirler.

Edebî zevk olarak derleyicisinden izler taşıyan şiir mecmuaları, farklı iş kollarından kişiler tarafından derlenebilmektedir. Şiir mecmualarının derleyicileri tarafından taslak metin görevi görmesi muhtemeldir. Yine şairlik yolculuğunda yeni şairlerin, daha önceki ve kendisine üstat kabul ettiği şairlere ait şiirlerden seçki yapıp benzer şiir ve daha ötesinde güzel şiir yazmak için bir örnek metin(ler) seçkisi olarak mecmua derlemeleri mümkündür.

Divan şiiri geleneğinde şiir yazmış, divan tertip etmiş birçok şair bulunur. Bir kısım şairin çeşitli sebepler ve amaçlarla şiirlerini, divanlarına al(a)madığı, belki de divanlarını tamamladıktan sonra bunları yazmış olmaları mümkündür. Bu şiirlerin bir kısmı dönemde derlenmiş şiir mecmularında yer almış olabilir. “Ayrıca şairlerce yazılmak ve/veya divanlara alınmakla birlikte asıllarının kaybolması, tahrip olması ya da farklı sebeplerden ötürü divanda ve eserde olması gereken şiir(ler)in nüshalarda/örneklerde/kopyalarında olmadığı gözlemlenebilmektedir. Bu türden şiirlerin mecmualar vasıtasıyla tespit edilmesi mümkündür” (İçli 2022: 65). Şiir mecmuaları “şair veya yazarlara ait yeni sayılabilecek manzume veya eser barındırmak” (Kurnaz ve Aydemir 2013: 56) noktasında kayda değer eserlerdir.

2. Yöntem

Mecmuaların tasnif ve değerlendirmeleri ile ilgili birçok yöntem ve teknik geliştirilmiştir. Ayrıca bu türden eserlerin değerlendirilmeleri, analizleri ve tasnifleri hakkında da birçok çalışma mevcuttur.² Çavuşoğlu, mecmuaların “belli devirlerin fikir ve edebiyat hayatının genel görünüşünü vermek, divanları yüzyıllar boyunca elden ele gezmiş şairlerin niçin çok okuduklarını anlamak, yani söz konusu devrin zevk ve estetik ölçülerini belirlemek için incelenmeleri gerektiğine işaret ettikten sonra, ya olduğu gibi yayınlanmaları veya içlerindeki şairlerin şiirlerinin derlenerek kısa monografiler hâlinde ortaya konmasının, önemli bir ihtiyaç

² Bu bağlamda yapılmış birçok akademik çalışma söz konusudur. Kaynakçada belirtilen Köksal (2011, 2012), Gürbüz (2011,2012), Selçuk, 2014; Kesik 2018, Aydemir (2001, 2007, 2011) Kurnaz ve Aydemir (2013) ile İçli (2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2022) gibi isimlerin çalışmaları bulunur.

olduğunu” (Kurnaz, 1993: XXXVII- XXXVIII) belirtir. Bu açıklamalar, analiz metodu belirlemeye katkı sağlar. Analiz metodu ve yöntemi geliştirmek, mecmualardaki muhtevayı belirlemek, bir veya birden fazla mecmuayı tasnif etmek ayrıca mecmualardaki örneklerden hareketle şiirlerin yayımı bağlamında birçok akademik yayından bahsedilebilir. Bu çalışmalar gün geçtikçe daha da artmaktadır. Şiir mecmuaları üzerine yapılan akademik çalışmaları bir arada inceleyen Süngü'nün ilgili makalesinde (2020) bu konuda yapılan çalışmaların dökümüne ulaşmak mümkündür.

İncelemeye esas bu makalede, *Bahrü'l-ma'ârif* olarak da adlandırılan *Kâsımî Mecmuası*'nda derleyene atfedilen şiirlerin Arap harflerinden Latin harflerine aktarımları yapılmıştır. Ayrıca şiirlerin muhtevaları ve şairin (derleyicinin) hayatına dair sunulan veriler üzerinde hem şiirler hem de mecmua eksenli değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu çalışma Çavuşoğlu'nun yukarıda da belirtilen mecmuaların “içlerindeki şairlerin şiirlerinin derlenerek kısa monografiler hâlinde ortaya konmasının, önemli bir ihtiyaç olduğu” (Kurnaz, 1993: XXXVII- XXXVIII) açıklamaları çerçevesinde hazırlanmıştır.

Birincil edebiyat tarihi kaynakları olan tezkirelerde makaleye esas aynı zamanda mecmuanın derleyeni şair Kâsımî hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak bazı mecmualarda Kâsımî mahlaslı şiirlere ulaşılabilmektedir. Bunun yanı sıra henüz tasnifi ve içerik olarak dökümü yapılmamış mecmuaların ilerleyen süreçte değerlendirilmesi sonucunda birçok şiire belki de şairin hayatına dair daha fazla bilgiye ulaşılabılır. Bu şiirlerin tümünün tespiti, hangisinin aynı şahsa ait olduğunun belirlenmesi uzun ve geniş araştırmalar ile olur. Çalışmamız bu sürecin ilk adımlarındandır. Ayrıca aynı mahlasla şiirleri olan şairlerden hangisinin bahse konu mecmuayı derleyen şair olduğunun tespiti şu an için tahmin ve öncül bilgiler çerçevesinde olacaktır.

3. Bulgular ve Değerlendirme

Mecmua eksenli yaptığımız araştırmalar öncülünde elde edilen verilerin değerlendirmeleri sonrasında bazı verilere ulaşılmıştır. Bu çerçevede öncelikle eser, derleyicisi ve derleyicisine ait şiirler hakkında elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4. Mecmuanın Tanıtımı

*Kâsımî Mecmuası*³; Kâsımî tarafından derlenen, nazire şiirler de barındıran, gazellerin kafiye sistemine göre sıralandığı, özenle hazırlanan bir şiir mecmuasıdır. Eserde giriş bölümü başta

³ Mecmua üzerinde, tespit, tanıtım, derleyeni ve mecmuanın adı üzerinde ilk çalışma Ahmet İçli'ye aittir. İçli 2018 yılında yayımladığı makalesinde mecmua ve derleyeni hakkında geniş bilgi vermiştir. Makalemizde derleyicinin şiirleri sunulacağından mecmuanın geniş çaplı tanıtımına yer verilmemiştir. Çalışmamızda, ilgili mecmua ve derleyeni hakkında

olmak üzere yer yer mensur bölümler de bulunur. Bunların büyük çoğunluğunun ek bilgileri olduğu görülmektedir. Mecmuanın çeşitli medreselerde bir tür belagat ve şiir bilgisi eseri olarak okutulduğu düşünülmektedir. Bunu düşündüren veri, ön kısımda (yk. 3b-4a)⁴ birçok medrese müderrisinin bilgi notları ve kimliklerinin varlığıdır. Mecmuanın bir tür araştırma kitabı olarak tertip edilmesi, bu müderrislerin de bir tür komisyon üyesi olması pek de uzak bir ihtimal değildir.

Mecmua, Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege Yazma Eser Salonunda Agâh Sırrı Levend yazmaları ASL 625 Mec 83 olarak kayıtlıdır. Büyük çoğunluğu divanî hat ile yazılan mecmua 269 yapraktır. Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış şiirlerin derlendiği eser, genel kültür bağlamında farklı metinleri içermektedir. Mecmuanın iki bölümden oluştuğu söylenebilir. Gazellerden oluşan ilk bölümün sonunda eserin temmet kaydı vardır (yk. 127a). Ardından musammatlar için bir bölüm eklenmiştir. Bu kısmın başka bir derleyici tarafından eklenmiş olduğu düşünülebilir. Fakat kâğıt özellikleri tümüyle aynı olup yazı stili ve mürekkep de iki bölümün aynı olduğunu gösterir. Bununla birlikte mecmuanın başında bulunan aşağıdaki ifadeler, eserin tamamının Kâsımî'ye ait olduğu ve onun tarafından derlendiğini belirtmektedir:

Sâhibuhû ve mâlikuhû ve kâtibuhû min evvelihî ilâ âhirihi ad'afu ibâdullâhi el-melikü's-settâr, Seyyid Kâsım bin Seyyid Abdullâh bin Seyyid Murtaza bin Seyyid Abdulgaffâr el-Hüseynî, gafarallâhu zünubehû” (KM 17a)

Mecmuanın baş kısımlarında geçen iki beyitten hareketle (KM 5a) *Mecmû'atu'l-Letâyif, Sandûkatu'l-Ma'ârif* ve *Bahru'l-Maârif* olarak da adlandırılabilceği düşünülmektedir. İlgili beyitlerden birinde mecmua için “cönk” tabirinin kullanılması da ayrıca kayda değerdir. Şöyle ki:

Mefûlü Fâilâtün Mefûlü Fâilâtün

İdüp nazar bu cöngü adını didi ârif

Mecmû'atu'l-letâyif Sandûkatu'l-Ma'ârif

yapılan değerlendirmeler için bu makaleden yararlanılmıştır. Geniş bilgi için kaynakçada tam künyesi verilen makaleye bakılabilir.

⁴ Mecmuadan yapılan alıntılar, parantez içinde yaprak numarası ve yaprağın yönü belirtilerek verilmiştir. Bu türden alıntılarda bulunan (k), ilgili alıntının, ilgili sayfanın kenarında olduğunu belirtmek için yazılmıştır.

Mefâilün Mefâilün Feûlün

Cevâhir cem' olupdur ma'rifetden

Nola nâmı ola Bahru'l-Ma'ârif

Mecmuanın kim tarafından ve ne zaman yazıldığına ya da tamamlandığına dair bilgi temmet kaydında geçmektedir. İlgili kayıt şöyledir:

Temmet alâ yedi'l-fakîri'l-hakîr ve'r-râcî şefâ'ate ceddihî's-seniyy, el-bedri'l-münîr ad'afi ibâdillâhi el-meliki's-settâr, Seyyid Kâsım bin Seyyid Abdullâh bin Seyyid Murtaza bin Seyyid Abdulgaffâr el-Hüseynî gafarallâhu zünübühû ve setere uyubehû ve'l-hamdülillâhi rabb'il-âlemîn

Kad vakaa et-tahrîrü fi-yevmi'l-hamîsi sâlisi yevmi şehri Recebini'l-müreccebi li-seneti erba'in ve selâsîne ve elfin mine'l-hicreti'n-nebeviyyeti (KM 127a)

Bu bilgilere göre mecmua, Kâsımî tarafından derlenmiş olup H. 1034 yılının Recep ayının üçünde Miladî tarih olarak 11 Nisan 1625'te tamamlanmıştır. Mecmuanın en azından bir bölümünün Irak coğrafyasında özellikle Musul ve Bağdat civarında kaleme alındığı söylenebilir. Bunu belirten birçok ipucu İçli (2018: 473-474) tarafından belirtilmiştir. Bunlara ek olarak Kâsımî'nin hayatının aktarıldığı sonraki bölümünde buna benzer ipuçları detaylıca değerlendirilmiştir.

5. Mecmuanın Derleyicisi: Seyyid Kâsımî

Edebiyat kaynaklarında 17. yüzyılda yaşadığı bilinen ve Derviş Kâsım olarak nitelendirilen Alevi ve Bektâşi bir şairden (Ergun 1955) bahsedilmektedir. Bu şairin, bir ansiklopedi maddesi bağlamında (Tekin 2014) tanıtımı yapılmıştır. Bazı şiir örnekleri verilen şair ile Seyyid Kâsımî'nin aynı kişi olması muhtemeldir. İncelemenin bu bölümünde Kâsımî hakkında çalışmaya esas mecmuadan hareketle değerlendirmelere yer verilmiştir.

Mecmuanın derleyicisinin Kâsımî olduğu kesindir. Kâsımî, eserinin iki yerinde (KM 17a, 127a) kendini, tam künyesiyle tanıtmaktadır. Buna göre onun asıl adı Kâsım olup babasının adı Abdullah'tır. Bahse konu derleyicinin kimliği konusunda bugüne kadar yapılmış en kapsamlı tek çalışma İçli'nin (2018) hazırladığı mecmua tanıtımı yazısıdır. Ergun'un (1955) çalışması ve bu bağlamda hazırlanan küçük tanıtım yazılarında (Tekin 2014) geçen şairin aynı kişi olabileceği tarafımızdan bir hipotez olarak ileri sürülmektedir. Bu iki çalışma da şair Kâsımî üzerinde yapılmış olabilir.

Kâsımî künyesiyle tanıtılan birçok kişiden bahsedilebilir. Birçok edebiyat kaynağında bu türden bilgilere ulaşılabilir. Bunların başında Abdulkadir Özcan tarafından yayıma hazırlanan (1989), *Şakâ'ik-i Nu'mâniye ve Zeyilleri* adlı eser gelmektedir. Ancak bu kişiliklerin hangisinin şair ve bahse konu mecmuanın derleyicisi olduğu bilgisine ulaşamamaktadır.

Giriş bölümünde değinildiği üzere, özellikle şiir mecmualarında Kâsımî mahlaslı şiirlere rastlanmaktadır. Bunların hangisinin çalışmaya esas şair olduğu da şu an için eldeki verilerin yorumlanmasıyla tespit edilebilir. Sonraki çalışmalarda daha çok veriye ulaşılır, bilgiler de güncellenirse doğruya daha yakın bilgilere de ulaşılabilir.

Kâsımî mahlasıyla şiirlerin bulunduğu mecmuaların başında, Hısâlî'nin birçok şiirin matlalarını aldığı, benzer şiirlerin yer aldığı *Metâli'ü'n-Nezâ'ir* adlı eseri gelmektedir. Hısâlî, biri Farsça diğeri de Türkçe olan iki şiirin Kâsımî'ye ait olduğunu dile getirmektedir. Bahse konu Farsça beytin Bâkî'nin bir şiirine nazire olduğu düşünülmüştür:

Şeb-i ıydet men-i âşık çi gûyem kıssa-i dûrî

Be-sad defter ne şâyed dâd şerh-i derd-i mehcûrî

(Kalyon 2011, C. 2: 1366)

İlgili Türkçe beyit ise, 16. yüzyıl şairlerinden Bâkî ve Ulvî'nin benzer şiirlerinin olduğu bölümdedir. Bu veriler, Kâsımî'nin bu şairlerin şiirlerini okuduğu onlara yakın güzellikte şiirler kaleme aldığına işaretir:

Câna geçdi tîr-i müjgân lîk cânân bî-haber

Güiyâ kavs-i kazâ sehminden insân bî-haber

(Kaya 2003, C. 1: 527)

İlgili şiirlerin yazıldığı döneme bakıldığında bahse konu mecmuayı derleyen şair ile aynı kişi olması muhtemel olup bir hipotez olarak değerlendirilebilir.

Kâsımî'nin doğum ve ölüm tarihleri konusunda ve hangi şehirde doğduğuna dair bugüne kadar tespit edilebilen bir veri söz konusu değildir. Ancak ona ait mecmuasında, hayatına dair izlere ulaşılmaktadır. Öncelikle kendini tanıtırken büyük dedesine kadar bilgi verdiği görülür. Kendisi dâhil olmak üzere bahsettiği isimlere göre, şöyle bir aile şeceresi (KM 17a) ortaya çıkar:

Seyyid Abdulgaffâr el-Hüseynî, Seyyid Murtaza, Seyyid Abdullâh, Seyyid Kâsım (kendisi).

Bu isimlere bakıldığında onun ehlibeyt bağlamında, Şii ve/veya Alevi bir ailenin ferdi olduğu söylenebilir. Hatta onun *Seyyid* künyesini kullanması onun Hz. Peygamber'in soyundan

geldiğine bir atıf olarak düşünülebilir. Büyük dedesinin el-Hüseynî künyesi de ayrıca buna işaret eden bir ipucudur.

Mecmuada şairin kimliği konusunda önemli bir ipucu yine kendisi tarafından verilmektedir. Şöyle ki:

“*Temmet alâ yedi 'l-fakîri 'l-hakîr ve 'r-râcî şefâ 'ate ceddihî 's-seniyyi*” (KM 127a).

Arapça ibarede, şairin pak ve temiz dedesinin şefaatinin talep ettiği görülmektedir. Bu bilgi, onun Hz. Peygamber'i, dedesi ve atası olarak nitelendirdiğine işaret eden verilerden biridir.

Kâsımî mahlasıyla yazılan ve tarih bilgisi veren bir gazele istinaden, şairin ehlibeyt sevgisi taşıyan birisi olduğu söylenebilir. “*Târîh-i Vefât-ı Seyyid Abdulgaffâr*” (KM 30b) başlıklı şiir ehlibeytten birisinin ölümü için yazılmıştır. Kâsımî, vefat eden şahsın, ehlibeytten olmasından dolayı çok acı ve ıstırap çektiğine dair bilgiler vermektedir. Hatta dünyanın/feleğin ehlibeyt ile inadinın sebebinin bile sorgulamaktadır. Ehlibeytten olanların tam mutlu olacakları zamanın sürekli mihnete ve acıya dönüştüğüne dair söylemlerin olduğu şiirin yazıldığı kişinin kendi büyük dedesi ile aynı ismi taşıması, onunla bir akrabalık ilişkisine de kapı aralamaktadır. Bu şiirin yazıldığı yıl olarak da metindeki son beyit ipucu vermektedir.

Kâsımî akladı târîh-i vefâtın söyledi

Hayf ki ol nev-res cüvân göçdi cihândan nâ-murâd

(H. 988)

Anlaşıldığı kadarıyla bu şiir, H. 988/M. 1580-81 yılında ölen kişi için yazılmıştır. Kâsımî'nin bu olaya ağladığı ibaresi, onun bu ölüme şahit olduğu anlamını taşır, ama net ve kesin bir şey söylemek güçtür. Eğer Kâsımî, 1581 yılında bu şiiri kaleme almışsa, en geç 20-21 yıl öncesinde doğmuş olabilir. Böylece onun H. 967-8/M. 1560 yılı ve/veya öncesinde doğduğu söylenebilir. Ayrıca bu şiir, Kâsımî'nin ilgili yıllarda şiirlerde kalıp ve kafiye kullanımını ile tarih manzumesi yazma konusundaki ustalığına işaret etmektedir. Bu da onun sanatçı kimliğini gösteren ayrı bir veridir.

Kâsımî'nin, mecmuasını Bağdat veya Musul'da yaşadığı bir dönemde derlemeye devam ettiği, mecmuadaki metinlerden hareketle ileri sürülebilecek hipotezlerdendir. Bu konuda İçli'nin (2018: 473-474) bazı değerlendirmeleri vardır. Mecmuanın birçok yerinde Musul ve Bağdat ile ilişkilendirilmiş tarih belirten ifade bulunur. Bunlardan biri de Nasuh Paşa'nın H. 1015/M. 1606-7 yılında Bağdat'a gelip gittiğine dair bilgidir. Şöyle ki: “*Vezi'r Nasûh Paşa Sene Hamsun Aşere ve Elfin târîhinde Bagdâda gelüp gitdi*” (KM 6a). Metnin bağlamından hareketle

Kâsımî'nin H. 1015/M. 1606-7 yıllarında ya da bu yılların birinde Bağdat'ta bulunduğu anlaşılmaktadır.

Mecmuadaki “Sene seb’un ve işrîne ve elfin târîhinde Musul’da Tatar gelüp kışladı” (KM 142a) bilgisine bakıldığında, “Musul’da” ibaresi ve “kışladı” yüklemi şairin bu olaya şahit olduğuna işaret eden bir ipucudur. İfadeye göre, H. 1027/M. 1016-17 yılında Tatarlar bu şehirde kışlamıştır. Büyük bir ihtimalle de şair Kâsımî bu süreçte burada yani Musul’da yaşamaktadır.

Kâsımî'nin mecmuadaki bir şiirinin altına yazdığı “Min seneti semânun aşere ve elfin güfte şod” (KM 7a/k) ibaresinden şiirin H. 1018/M.1609-10 yıllarında yazıldığı anlaşılmaktadır. Bahse konu şiir, Kâsımî'nin hayatına dair ipuçları barındırması bakımından ayrıca kayda değerdir. Bir kaside olduğu ve devlet erkânından önemli birine, “mîr-i mîrân” olan bir paşaya sunulduğu anlaşılan şiirde şairin çuhadarlık⁵ gibi bir görevi/mevkii talep ettiği görülmektedir:

Kâsımî irticâ ider senden

Bir çuha kim ola Süleymânî

(KM 7a)

Mecmuanın ne zaman yazıldığına ya da tamamlandığına dair verilen bilgi kaydına göre (KM 127a) mecmua, H. 1034 yılında Recep ayının üçünde, M. 11 Nisan 1625 tarihinde tamamlanmıştır. Bu bilgiler, derleyici olarak Kâsımî'nin bu tarihte henüz yaşadığına işaret etmektedir. Yukarıda verilen tarih manzumesindeki bilgiler ışığında, şairin bu mecmuayı tamamlarken 65 yaşlarında olduğu söylenebilir.

6. Kâsımî'ye Ait Olduğu Belirtilen Şiirler / Gazeller

Mecmû'atu'l-letâyif, Bahru'l-Ma'ârif ve Sandûkatu'l-Ma'ârif olarak da adlandırılan *Kâsımî Mecmuası*'nda mahlas beyitlerinde “Kâsımî” ibaresi bulunan şiirlerin, mecmuayı derleyen şahsa ait olduğu düşünülmektedir. Bu görüşü destekleyen en önemli veri, bu şiirlerin başlığındaki “Li-kâtibihi'l-fakîr” ve “Li-kâtibihi” ibaresidir. Bu ibarenin bulunmadığı şiirlerin, “velehû” başlığı ile bir önceki şiir ve şair ile ilişkilendirildiği durumlarda, mahlas beyitlerinde de “Kâsımî” ibaresinin geçmesi, şiirlerin mecmuayı derleyen kişiye ait olduğunu belirten ipuçlarıdır.

⁵ “Çuhadar” için bkz. Abdulkadir Özcan (1993), “Çuhadar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, s. 381-382.

Tespitlerimize göre, Kâsımî'nin kendi mecmuasında, 7 adet gazeli bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi manzum tarih özelliği göstermektedir. Bunlar dışında mecmuada, mahlas beyti olmayan bazı şiirlerin başka bir şaire ait olması kadar, Kâsımî'ye ait olması imkân dâhilindedir.

Mecmuanın kimi yerinde başlığında isim ya da mahlas bulunup mahlas beyti olmayan beyit, matla, müfret, rubai vb. başlıklı bir bölümü bulunan şiirler vardır. Bunların çeşitli ipuçları kullanılarak kime ait olduğuna dair bilgiye ulaşılabilir. Mecmua derleyicisinin kime ait olduğunu sunduğu bu metinlerden bir kısmının alıntı yapılan yerde de hatalı olması muhtemeldir. Bu durumda mecmua derleyicisinin bilinçli ya da bilinçsiz yanılma payı söz konusu olabilmektedir.

İlgili mecmuanın başlarında “li-muharririhî”, “li-muharririhî'l-fakîr” başlıklı üç beyit vardır. Bunlardan ikisinin yanında “Ahmed” ve “Ömer” isimleri bulunduğundan bu kişilerin ilgili mecmuayı bir şekilde gören ve/veya ondan dersler veren şahıslardan olduğu görüşü ağır basmaktadır. İlgili şiirler aşağıda açıklamalarıyla birlikte sunulmuştur.

Mecmuanın ilk yaprağının arkasındaki sayfada (KM 1b) “Li-muharririhî” başlıklı bir matla beyti bulunmaktadır. “benzetdüm” redifli bu matla, Hısâlî'nin (Kalyon 2011: 499, 504, 505) benzer şiirler kategorisinde geçmektedir. Benzer şiir yazarlardan biri Fuzûlî'dir. Hısâlî'nin de bu kafiyede kendisine ait birden fazla matlaı vardır:

Li-muharririhî

Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün

Gül-i hamrâ-yı gördüm rûy-ı ruh-zîbâya benzetdüm

İşitdüm bülbülün zârün dil-i şeydâya benzetdüm

(KM 1b)

Mecmuanın dördüncü yaprağının ön yüzünde (KM 4a) “li-muharririhî'l-fakîr” başlıklı bir matla vardır. Başlığın sonunda “Ahmed” okumasını veren bir ibare göze çarpmaktadır. Bu bağlamda bu şiirin Ahmed adlı bir şaire ait olduğu düşünülebilir. Bu şahsın, yukarıda değinildiği üzere mecmua ile bir şekilde iletişimi olup müderris olduğu ya da bir dönem mecmuanın sahipliğini yapanlardan birisine ait olduğu söylenebilir: Beyit aşağıdaki gibidir:

Müfteîlün Fâilün Müfteîlün Fâilün

Didi kelâmında Hak “inne mea'l-usr(i) yüsr

Bu dil-i mihnet-zede pek katı çok çekdi üsr

(KM 4a)

Aynı şekilde, dördüncü yaprağın ön yüzünde (KM 4a) “li-muharririhî'l-fakîr” başlıklı bir müfret beyit vardır. “Ömer” okumasını veren bir yazı, başlığın hemen yanında bulunur. Bu şiirin de aynı şekilde Kâsımî'ye ait olması kadar, yukarıda değinildiği üzere mecmua ile bir şekilde iletişimi olan bir müderris olduğu ya da bir dönem mecmuanın sahipliğini yapan kişiye ait olduğu söylenebilir. İlgili beyit şöyledir:

Mefâilün Mefâilün Feülün

Bu dünyâdur me'âli derk olunmaz

Alur gider ne usrı kor ne yüsri (KM 4a)

Mecmuanın temmet kaydının altında bulunan;

Bunu yazdım yâdigâr olmak için

Okuyanlar bir duâ kılmak için

(KM 127a)

Beytinin Kâsımî'nin özgün bir beyti olmadığı, birçok metinde görülebilen bir kalıp ibare olduğu söylenebilir.

7. Kâsımî'nin Gazelleri

Yukarıda belirtildiği üzere ilgili şiir mecmuasında Kâsımî adına kayıtlı 7 gazel vardır. İncelememizin bu bölümünde gazellerin Arap harflerinden Latin harflerine aktarımı bulunmaktadır. Her şiirin üzerinde, yazıldığı aruz kalıbı, şiirin bulunduğu yaprak ve yüzü, şiirin başlığı gibi unsurlar belirtilmiştir. Şiirler transkripsiyon işaretleri kullanılarak yazılmıştır.

Gazel 1 (6a)

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Li-kâtibihi

Hâtırüm gâyet mükedder miḥnet efzün olmada

Çekmede dil cevri devri bağrumuz ḥün olmada

Bir yaña faqr ile zillet bir yaña efkâr-ı ehl

Bulmadum râḥat yüzün her gâh maḥzün olmada

Hâşılı bu dehr içinde kām-ı dil el virmeyüp
Turmadın usret çeküp her demde mağbūn olmada

Göreyüz mi bir dahı fırsat meserret demlerin
Yoksa dil pür-ğam kalup dāyim dige-gūn olmada

Yā İlāhī sen 'ināyet birle imdād eylegil
Kâsımī üftādeye kim bağı pür-ğūn olmada

Gazel 2 (6a)

Müfte'ılün Müfte'ılün Fā'ilün

Velehū

Hāk-i derüñdür gözüme tūtyā

İtme beni hāk-i derüñden cüdā

Qaddüñi göster baña ey mäh-rū

Qalmadı sabrum benüm ey meh-liqā

Bunca bize cevr ü cefālar nedür

Zerre kadar eyle vefā bī-vefā

Derd ü gamuñ çekmeden oldum za'if

Luṭf idüben eyle baña bir devā

Hāsılı sen mehveŖe oldum esīr
Nolacađın bilmezem ey dil-rübā

Ķāsımī ister kim ire vaŖluña
Mađsadıdur ide müyesser Ħudā

Gazel 3 (6a)

Fā'ilatün Fā'ilatün Fā'ilatün Fā'ilün

Velehu

Yār cevrin çekmeden ıaddüm ħam oldı yā İlāh
Bir nazār itmez baña ol çeŖmi nergis yüzi māh

Yār olup ađyār ile her dem gezer ol bī-bedel
Ħasretinden künc-i ğamda dil çeker her demde āh

VuŖlatını gözlemekden günbegün ol dilberün
Bağrumuz pür-ĥün olup ömrümüz oldı kütāh

Umaruz Ħađdan hemān ol meh-Ŗıfat kim dem-be-dem

Eylesün ben bendesine çeŖm-i Ŗefkatle nigāh

Ķāsımīnün mađsadı ol māh-rū vaŖlın bula
Sen hemān itgil müyesser bir gürez kim yā İlāh

Gazel 4 (6b/k)

Mef'ülü Fâ'ilatü Mefâ'ilü Fâ'ilün

Li-kâtibihi'l-faķır

Berāy-ı Abdu'l-ġafūr Efendi

Ömrüñ ziyāde olsun eyā ecmelü'l-ķudāt

Ey zübde-i ma'ārif ü ey aġsen-i şıfāt

Ŧurduķça dehr izzet ü rif'at ķarīn olup

Hiç görmesün vücūd-ı şerīfün senün memāt

Bu fazl ü bu kemāl ki zātuñdadur senün

Nutķ itdüġince mürde bulur şübhesüz ġayāt

Senden çü dūr olmaya dā'im feraġ sürür

Düşmenlerüne rāci' ola dem-be-dem ġumāt

Bu faķır u fāķada naķar it Kâsımīye sen

Mazġar düşür 'ināyete virgil aña necāt

Gazel 5 (7a/k)

Fe'ilätün Mefâ'ilün Fe'ilün

Li-kâtibihi'l-faķır

Ey mürüvvet ü merġamet kânı

Ĥalka bī-ġadd atā vü iġsāmı

Devlet ü rif'atı ebed kılsun
Saña ol lâ-yezâl-ı Sübhâni

Eshiyâ içre yokdurur mişlüñ
Ey ki sensin sehâ-yı ummâni

Hamdulillâh kudümumuzla saña
Hağ nasib itdi mir-i mirâni

Ola her dem vücüd-ı pür-cüduñ
Lebs-i sıhhat içinde erzâni

Hağ saña eyle ömr virsün kim
Olmaya hiç hadd ü pâyâni

Rezme girdükde hem mu'in ü zahir
Saña olsun o şir-i Yezdâni

Şeh-süvârân-ı dehr olanlarda
Hiç bulunmaz bugün saña sâni

Hem şecâ'atle ma'rifet hem hilm
Sendedür ey adim akrâni

Qasimî irticâ ider senden
Bir çuğa kim ola Süleymâni

Gazel 6 (25b)

Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

Ḳâsımî

Nevbahâr oldı ey gönül ol şād

Nice bir ğamla olasın mu‘tād

Başladı esmege nesīm-i şabā

Dil-i pür hūn-ı ğonca oldı küşād

Güller etrāfını kuşatdı hār

Yiridür bülbül eylese feryād

Mevsim-i gülde bezm-i bāde gerek

‘Ayş u nūş eyle zāhid itme ‘inād

Ḳâsımî dāğlarla zeyn itmiş

Sīnesin seyr ide o hūrî-zād

Gazel 7 (30b/k)

Fā‘ilâtün Fā‘ilâtün Fā‘ilâtün Fā‘ilün

Tārīh-i Vefāt-ı Seyyid Abdu‘l-ġaffār

Ey felek āl-i Muḡammedle nedür bunca ‘inād

Olmadı inşāf ḡadden aşdı fitneñle fesād

Her zamān kim eyleye meyl-i sūrūr āl-i resūl

Mihnete tebdīl kılmakdan nedūr āyā murād

‘Abd-i ğaffār olduğıün hāliyā ol uırdan

Eyledūñ berķ-i belā-sūz anı min-beyni’l-‘ibād

Bu ķabāhatden ‘acebdūr olmaz iseñ münfa‘ıl

Kim bu zulmūñden zemīn ü āsumānlar kıldı dād

Ķāsmī ağladı tāriħ-i vefātın söyledi

Hayf ki ol nev-res cūvān göçdi cihāndan nā-murād (988)

8.Sonuç

Klâsik Türk edebiyatı özelinde, derlenen mecmualar arasında şiir mecmualarının önemli bir yeri vardır. Birçok şiir mecmuası, şairlerin var olan şiirlerinin karşılaştırmalı analizlerine imkân verir. Yine şiirlerin okunmuşluk seviyesi ile sanat eğilimlerinin belirlenmesinde önemli rol oynarlar. Her meslek grubundan kişilerce derlenen bu mecmuaların, edebiyat tarihine katkıları yadsınamaz. Kimi şairlerin, divanlarında bulunmayan şiirlerinin tespitinde hatta öncül edebiyat kaynaklarında adına rastlanmayan kimi şairlerin varlığı ve şiirlerinin tespiti için mecmualar önemli bir kaynak mahiyetindedirler. Böylece çeşitli nedenlerle adına rastlanmayan ve şiir yazma noktasında önemli sanatçı kimliklerin yok olup kaybolmasını engellerler. Bu türden mecmuaların başında asıl adı Kâsım olup şiirlerinde Kâsımî mahlasını kullanan bir şair tarafından derlenen *Kâsımî Mecmuası* gelmektedir.

Derleyeni şair olduğu için, şiir sanatı ve şiir zevkini iyi idrak etmiş birisinin elinden çıkmış bir metin oluşu, mecmuanın sanat bağlamında önemini göstermektedir. Ayrıca yazıldığı dönem ve öncesine ait birçok şiir metnini barındırması yönüyle edebiyat tarihine büyük katkılar sunduğu apaçıktır. Yine başta derleyeni Kâsımî olmak üzere birçok şairin yok olmaktan kurtulup edebiyat tarihindeki yerlerini almaları bu mecmua sayesinde olmuştur.

Mecmuadaki verilere bağlı olarak şair Kâsımî'nin 16. yüzyılın ikinci yarısında doğduğu, 17. yüzyılın ilk yarısında (belki de çeyreğinde) henüz hayatta olduğu söylenebilir. Bahse konu

mecmuadaki şiirlerine bakıldığında, Klâsik Türk şiiri geleneğini iyi kavramış bir şair olduğu görülmektedir. Ehlibeyt sevgisi taşıyan belki de soy olarak ehlibeytten birisi olan Kâsım, kendini Seyyid Kâsım olarak tanıtır.

Şiirlerinde ehlibeyt sevgisini ve ehlibeytin çektiği acı ve ıstırapları işlemiştir. Bunun yanı sıra şiirlerinde şahsı adına yaşadıklarına ve çektiği eziyetlere değinmiş, güzel bir hayatı arzuladığını sezdirmiştir. Felekten ve yaşadığı zamandan şikâyet eden şairin dönem itibariyle yüksek rütbeli kişilere şiir sunduğu bilinmektedir. Hatta kaside bağlamındaki bir şiirinde görev olarak bazı isteklerinin olduğu sezilmektedir. Yine Abdulgafur Efendi için yazdığı anlaşılabilir bir gazelinde, bu şahıstan destek beklediğini açıkça ifade etmektedir. Ama bu şiirlerin yerine ulaştığı ve bir şekilde karşılık bulduğuna dair net bilgi yoktur.

17. yüzyılın başlarında henüz yaşamakta olan Kâsımî'nin kendi şiiri ve mecmuaya aldığı şiirler, onun iyi bir şair ayrıca iyi bir eleştirmen olduğunu da göstermektedir. Çünkü bir tür inceleme, araştırma, antoloji ve sanat metinlerini barındıran bir mecmuayı derleyen bir şahsiyetin şiir sanatı noktasında da iyi bir eleştirmen olduğu apaçıktır. Yine birçok şiirin başlığı ile şairleri hakkında vermiş olduğu bilgiler, onun bir tezkireci kadar şairler hakkında bilgiye sahip olduğu ve önem taşıdığı söylenebilir. Ayrıca mecmuadaki tarihsel veriler ve bilgileri derlemiş olması, Kâsımî'nin iyi bir araştırmacı olduğunu gözler önüne sermektedir.

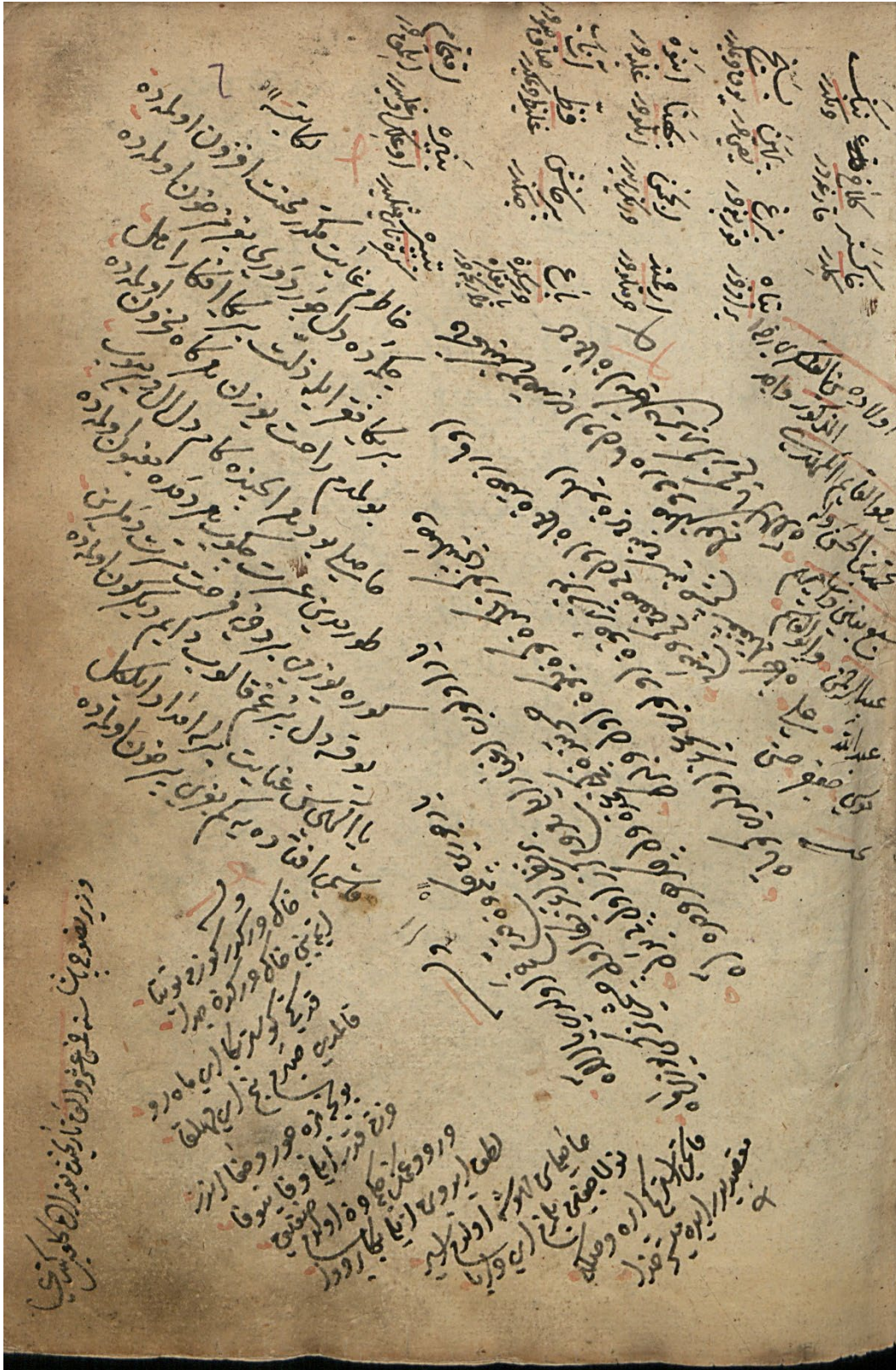
Bu çalışma, Kâsımî üzerinde yapılmış ilk çalışma olmadığı gibi son çalışma da olmayacaktır. Akademik algı ile yapılacak olan diğer çalışmalara ek mahiyetindeki bu bilgilerin, ilgili mecmua eksenli yapıldığını bir daha belirtmekte yarar vardır. İlerleyen süreçte yapılacak olan yapıcı çalışmalar sayesinde hem şair hem de mecmua hakkında yeni ve daha doğru bilgiye de ulaşılabileceğini belirtmekte yarar vardır.

Kaynakça

- Ergun, S. N. (1955). Bektaşî Edebiyatı Antolojisi, *On yedinci Asırdan Beri Bektaşî-Kızılbaş Alevi Şairleri ve Nefesleri*. Maarif Kütüphanesi.
- İçli, A. (2022). “Şeyhülislam Kara Çelebizade Azizi Mecmuası Ve Mecmuada Ona Ait Olduğu Düşünülen Şiirler”. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, (18) , 63-93.
- İçli, A. (2018). “Kâsımî Mecmuası'nın İçerik Analizi”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (40), 468–499.

- Kalyon, A. (2011). *Peřteli Hisali Metali'ün-neza'ir'i (II. cilt) İnceleme-Metin*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, B. (2003). *Hisali Hayatı-Eserleri ve Metaliü'n-Nezair Adlı Eserinin Birinci Cildi: İnceleme-Metin*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurnaz, C. (1993). "Divan Edebiyatının Bütün Cephelerini Yoklayan Bir İlim Adamı: Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu", *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXVI, (XXXIII-XLVI).
- Kurnaz, C. & Aydemir, Y. (2013). "Mecmualara Sorulması Gereken Sorular". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1, 51-64.
- Özcan, A. (1989). *şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri*. Çağrı Yayınları.
- Özcan, A. (1993). "Çuhadar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8, 381-382.
- Süngü, Z. (2020) "şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Yeni Çalışmalar Bibliyografyası ve MESTAP", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 25, 917-1056
- Tekin, G. (2014). "KASIMÎ, Derviş Kasimî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kasimi-dervis-kasimi> , Erişim tarihi: 19.10.2023.

EKLER: Kâsımî'nin Şiirlerinin Tıpkı Basımı

کتاب الفقه
 ای وقت و وقت کانی خلق بی عطا و احسان
 دولت و رفی ابدیون کا اول لایزال سبحانی
 اسخیا بکبره بو قدر شکلی ای بسکن سخا و سخا
 عهده قدره اس کا لبس کجند از اس
 اوله مردم و جو بزرگ او بیج قدره
 هلی کا ایله عمر و بیرون کا اولون او بیج قدره
 رزقه کبره کله معنی و نظیر بو بیج قدره
 شهواران دهر اول کله سنه در این عجم آخر
 هم شجاعه موت هم علم سنه در این عجم آخر
 قاتی ارکا ابر سنه در این عجم آخر
 بر وجه علم اول سنه در این عجم آخر

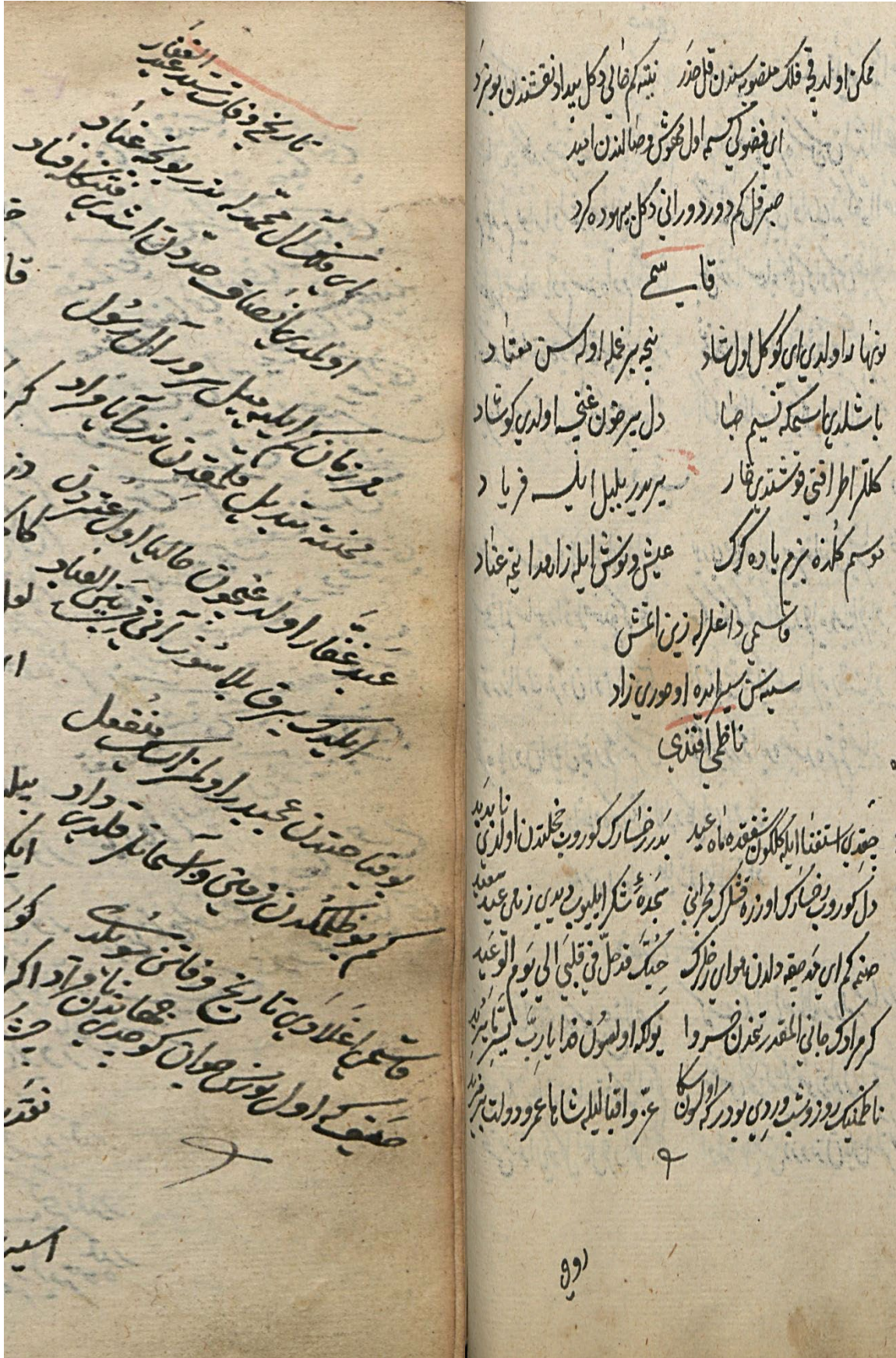
بر درضان سیزده نظر و شیار
 مردق و قدر است هفت کردگار
 بر درضان سیزده نظر و شیار
 مردق و قدر است هفت کردگار

علم از این وقت

کتاب الفقه
 برای عبد القدوس
 ای زبده معارف دایمی هفت
 هر چه در معرفت و رفعت قرنی اولون
 بود چه در معرفت و رفعت قرنی اولون
 بود چه در معرفت و رفعت قرنی اولون
 بود چه در معرفت و رفعت قرنی اولون

بفضل و بکمال که ذالکله در اسرار
 نطق استیلا کوزده بود که کوزده
 سندن بود در اولیم دایم فرج
 نظر و شرافت و نظر استیلا کوزده
 نظر و شرافت و نظر استیلا کوزده
 نظر و شرافت و نظر استیلا کوزده

آیا که در این وقت
 مردق و قدر است هفت کردگار
 مردق و قدر است هفت کردگار
 مردق و قدر است هفت کردگار

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

ıkar atışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar atışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Kâsimî'nin Derlediği Şiir Mecmuasında Kendisine Ait Şiirler” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlâllerde “*Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.